

Το Όνειρο του Αριστοτέλη
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΟΥΝΕΣΚΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ 23^Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Le rêve d'Aristote
CONFÉRENCE À L'UNESCO COLLOQUE
POUR LE 23e CENTENAIRE D'ARISTOTE

Ζακ Λακάν

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΟΥΝΕΣΚΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ 23^Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ
Ζακ Λακάν

LE RÊVE D'ARISTOTE
CONFÉRENCE À L'UNESCO COLLOQUE
POUR LE 23e CENTENAIRE D'ARISTOTE
Jacques Lacan

Δίγλωσση έκδοση

Μετάφραση:

Βισβίκη Ιωάννα

Επιμέλεια κειμένου:

Μαρία Κουκουμάκη, Νίκος Ζορμπάς

Αθήνα 2022

LE RÊVE D'ARISTOTE

CONFÉRENCE À L'UNESCO
COLLOQUE POUR LE 23e CENTENAIRE
D'ARISTOTE

Jacques Lacan

On met une différence entre l'objet et la représentation. On sait cela, pour se le représenter mentalement. Il suffit de mots qui, comme on dit, « évoquent », soit « appellent », la représentation.

Comment Aristote conçoit-il la représentation ? Nous ne le savons que par ce qui a retenu un certain nombre d'élèves de son temps. Les élèves répètent ce que dit le maître. Mais c'est à condition que le maître sache ce qu'il dit. Qui en juge sinon les élèves ? Donc ce sont eux qui savent. Malheureusement – c'est là que je dois témoigner en tant que psychanalyste – ils rêvent aussi.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΟΥΝΕΣΚΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ 23^Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Ζακ Λακάν

Θέτουμε μια διάκριση μεταξύ αντικειμένου και αναπαράστασης. Το γνωρίζουμε αυτό προκειμένου να το αντιληφθούμε νοητικά. Αρκούν οι λέξεις, οι οποίες, όπως λέμε, «ανακαλούν», δηλαδή «επικαλούνται», την αναπαράσταση.

Πώς αντιλαμβάνεται ο Αριστοτέλης την αναπαράσταση; Δεν το γνωρίζουμε παρά μόνο μέσα από αυτό που συγκράτησαν ορισμένοι μαθητές της εποχής του. Οι μαθητές επαναλαμβάνουν αυτό που λέει ο δάσκαλος. Αλλά με την προϋπόθεση ότι ο δάσκαλος ξέρει τι λέει. Και ποιος θα το κρίνει, αν όχι οι μαθητές; Άρα, εκείνοι είναι που γνωρίζουν. Και – σ' αυτό το σημείο, οφείλω να καταθέσω τη μαρτυρία μου ως ψυχαναλυτής – δυστυχώς,

Aristote rêvait, comme tout le monde. Est-ce lui qui s'est cru en devoir d'interpréter le rêve d'Alexandre assiégeant Tyr ? Satyros – Tyr est à toi. Interprétation-jeu qui est typique.

Le syllogisme – Aristote s'y est exercé –, le syllogisme procède-t-il du rêve ? Il faut bien dire que le syllogisme est toujours boiteux – en principe triple, mais en réalité application au particulier de l'universel. « Tous les hommes sont mortels », donc un d'entre eux l'est aussi. Freud là-dessus arrive, et dit que l'homme le désire.

Ce qui le prouve, c'est le rêve. Il n'y a rien d'affreux comme de rêver qu'on est condamné à vivre à répétition. D'où l'idée de la pulsion de mort. Les freudo-aristotéliciens, mettant la pulsion de mort en tête, supposent Aristote articulant l'universel et le particulier, c'est-à-dire le font quelque chose comme psychanalyste.

Le psychanalysant syllogise à l'occasion, c'est-à-dire *aristotélise*. Ainsi Aristote perpétue sa maîtrise. Ce qui ne veut pas dire qu'il vive – il survit dans ses rêves. Dans tout psychanalysant, il y a un élève

ονειρεύονται κι εκείνοι, επίσης.

Ο Αριστοτέλης ονειρευόταν, όπως όλος ο κόσμος. Μήπως ήταν εκείνος που πίστεψε ότι όφειλε να ερμηνεύσει το όνειρο του Αλέξανδρου του κατακτητή της Τύρου; Σάτυρος – Η Τύρος¹ είναι δική σου, Ερμηνεία-παιχνίδι, που είναι τυπική.

Ο συλλογισμός – ο Αριστοτέλης εξασκήθηκε σ' αυτόν – ο συλλογισμός προηγείται του ονείρου; Πρέπει βεβαίως να πούμε ότι ο συλλογισμός είναι πάντα κουτσός – καταρχήν τριπλός, αλλά στην πραγματικότητα (είναι) εφαρμογή του καθολικού στο ιδιαίτερο. «Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί», άρα, κι ένας εξ' αυτών είναι, επίσης, (θνητός). Κι εδώ, καταφθάνει ο Φρόνιτ για να μας πει ότι ο άνθρωπος αυτό το επιθυμεί.

Και το όνειρο είναι αυτό που το αποδεικνύει. Δεν υπάρχει τίποτα πιο φρικιαστικό από το να ονειρευτεί κανείς ότι είναι καταδικασμένος να ζει κατ' επανάληψη. Εξού και η ιδέα της ενόρμησης θανάτου. Οι φροΐδο-αριστοτελιστές, βάζοντας στην κορυφή την ενόρμηση θανάτου, υποθέτουν ότι ο Αριστοτέλης αρθρώνει το καθολικό και το ιδιαίτερο, δηλαδή τον κάνουν κάτι σαν ψυχαναλυτή.

Και παρεμπιπτόντως, ο ψυχαναλύων συλλογίζεται, δηλαδή *αριστοτελίζει*. Κι έτσι, ο Αριστοτέλης διαιώνίζει την κυριαρχία του. Πράγμα που δεν σημαίνει ότι ζει – επιζεί μέσα στα όνειρά του. Μέσα

d'Aristote. Mais il faut dire que l'universel se réalise à l'occasion dans le bafouillage.

Que l'homme bafouille, c'est certain. Il y met de la complaisance. Comme il se voit dans le fait que le psychanalysant revient à l'heure fixée chez le psychanalyste. Il croit à l'universel, on ne sait pas pourquoi, puisque c'est comme individu particulier qu'il se livre aux soins de ce qu'on appelle un psychanalyste.

C'est en tant que le psychanalysant rêve que le psychanalyste a à intervenir. S'agirait-il de réveiller le psychanalysant ? Mais celui-ci ne le veut en aucun cas – il rêve, c'est à dire tient à la particularité de son symptôme.

Le *Peri psuchès* n'a pas le moindre soupçon de cette vérité, qui constitue la résistance à la psychanalyse. C'est pourquoi Freud contredit Aristote, lequel, dans cette affaire de l'âme, ne dit rien de bon – si tant est que ce qui reste écrit soit un dire fidèle.

La discrimination du *to ti esti* et du *to ti en einai*, qu'on traduit par « essence » et par « substance » en tant que bornée – *to horismon* – reflète une distinction dans le

se κάθε ψυχαναλύοντα υπάρχει ένας μαθητής του Αριστοτέλη. Ωστόσο, χρειάζεται να πούμε ότι το καθολικό πραγματώνεται, ενίοτε, στα ψελλίσματα.

Το ότι ο άνθρωπος ψελλίζει, αυτό είναι σίγουρο. Εκεί, βάζει την φιλοφροσύνη του. Καθώς αναγνωρίζει τον εαυτό του στο γεγονός ότι ο ψυχαναλύων επανέρχεται στην καθορισμένη ώρα στον ψυχαναλυτή. Πιστεύει στο καθολικό, δεν ξέρουμε γιατί, εφόσον είναι ως ιδιαίτερο άτομο που παραδίνεται στις φροντίδες εκείνου που ονομάζουμε ψυχαναλυτή.

Είναι στο μέτρο που ο ψυχαναλύων ονειρεύεται ότι έχει να παρέμβει ο ψυχαναλυτής. Πρόκειται, άραγε, για την αφύπνιση του ψυχαναλύοντα; Μόνο που εκείνος δεν το θέλει αυτό σε καμιά περίπτωση – ονειρεύεται, δηλαδή στηρίζεται στην ιδιαιτερότητα του συμπτώματός του.

Το *Περί ψυχής* δεν έχει την παραμικρή υπόνοια αυτής της αλήθειας που συγκροτεί την αντίσταση στην ψυχανάλυση. Αυτός είναι ο λόγος που ο Φρόνιτ διαφωνεί με τον Αριστοτέλη, ο οποίος γι' αυτή την υπόθεση της ψυχής δεν λέει και τίποτα καλό – στο βαθμό που αυτό που παραμένει γραμμένο είναι ένα λέγειν πιστό.

Η διάκριση μεταξύ του «τι εστί» και του «τι εν είναι», που μεταφράζουμε ως «ουσία» και ως «υπόσταση» όντας περιοριστική – τώ ορισμό - αντανακλά μια

réel, celle du verbal et du réel qui en est affecté. Ce que j'ai moi-même distingué comme symbolique et comme réel.

S'il est vrai, comme je l'ai énoncé, qu'il n'y a pas de rapport sexuel, à savoir que dans l'espèce humaine il n'y a pas d'universel féminin, qu'il n'y a pas de « toutes les femmes », il en résulte qu'il y a toujours, entre le psychanalyste et le psychanalysant, quelqu'un en plus. Il y a ce que j'énoncerai non pas comme représentation, mais comme présentation de l'objet. Cette présentation est ce que j'appelle à l'occasion l'objet *a*. Il est d'une extrême complexité.

Aristote néglige cela, parce qu'il croit qu'il y a représentation, et cela entraîne que Freud l'écrit. Aristote pense – il n'en conclut pas qu'il soit pour autant –, il pense le monde, en quoi il rêve comme ce qu'on appelle tout le monde, c'est-à-dire les gens. Le monde qu'il pense, il le rêve, comme tous ceux qui parlent. Le résultat c'est – je l'ai dit – que c'est le monde qui pense. La première sphère est ce qu'il nomme le *noûs*.

On ne peut savoir à quel point le philosophe délire toujours. Freud bien sûr,

διαφοροποίηση μέσα στο πραγματικό, εκείνη του λεκτικού και εκείνη του πραγματικού από το οποίο (αυτή) επηρεάζεται. Πρόκειται γι' αυτό που εγώ ο ίδιος έχω διακρίνει ως συμβολικό και ως πραγματικό.

Εάν αυτό είναι αλήθεια, όπως το εξέφρασα, ότι δεν υπάρχει διάφυλη σχέση, δηλαδή ότι στο ανθρώπινο είδος δεν υπάρχει γυναικείο καθολικό, ότι δεν υπάρχει «όλες οι γυναίκες», τότε αυτό που προκύπτει είναι ότι υπάρχει πάντα ανάμεσα στον ψυχαναλυτή και τον ψυχαναλύοντα κάποιος επιπλέον. Υπάρχει εκείνος που θα αναγγείλω όχι ως αναπαράσταση, αλλά ως εμφάνιση του αντικειμένου. Αυτή η εμφάνιση είναι αυτό που ονομάζω, ενίοτε, αντικείμενο *a*. Πρόκειται για κάτι υπερβολικά περίπλοκο.

Ο Αριστοτέλης αυτό το παραλείπει, διότι πιστεύει ότι υπάρχει αναπαράσταση, κι αυτό παρασύρει τον Φρόνιτ να το γράψει. Ο Αριστοτέλης σκέφτεται – δεν συμπεραίνει ότι είναι έτσι, ωστόσο –, σκέφτεται τον κόσμο, για τον οποίον ονειρεύεται όπως αυτό που ονομάζουμε όλος ο κόσμος, δηλαδή οι άνθρωποι. Τον κόσμο που σκέφτεται, τον ονειρεύεται, όπως όλοι όσοι μιλούν. Το αποτέλεσμα είναι – το έχω πει – ότι ο κόσμος είναι που σκέφτεται. Η πρώτη σφαίρα είναι αυτό που ονομάζει *νοῦς*.

Δεν μπορούμε να ξέρουμε μέχρι ποιου σημείου ο φιλόσοφος πάντα παραληρεί. Κι

délire aussi. Il délire, mais il note qu'il parle de nombres et de surfaces. Aristote eut pu supposer la topologie, mais il n'y en a pas trace.

J'ai parlé du réveil. Il se trouve que j'ai rêvé récemment que le réveil sonnait. Freud dit qu'on rêve du réveil quand on ne veut en aucun cas se réveiller.

À l'occasion, le psychanalysant cite Aristote. Cela fait partie de son matériel. Il y a donc toujours quatre personnes entre le psychanalyste et le psychanalysant. À l'occasion, le psychanalysant fournit Aristote. Mais le psychanalyste a derrière lui son inconscient dont il se sert à l'occasion pour donner une interprétation.

C'est tout ce que je peux dire. Que j'hallucine dans mon rêve le réveil sonnait, je considère cela comme un bon signe, puisque, contrairement à ce que dit Freud, il se trouve, moi, que je me réveille. Au moins me suis-je, dans ce cas, réveillé.

ο Φρόνιτ, βεβαίως, κι εκείνος παραληρεί. Παραληρεί, αλλά σημειώνει ότι μιλάει για αριθμούς και επιφάνειες. Ο Αριστοτέλης θα μπορούσε να έχει υποθέσει την τοπολογία, αλλά δεν υπάρχει ίχνος γι' αυτό.

Μίλησα για ξύπνημα. Και συμβαίνει να ονειρεύτηκα πρόσφατα ότι το ξυπνητήρι χτυπούσε. Ο Φρόνιτ λέει ότι ονειρευόμαστε το ξύπνημα, όταν δεν θέλουμε σε καμία περίπτωση να ξυπνήσουμε.

Και δεδομένης της ευκαιρίας, ο ψυχαναλύων παραθέτει τον Αριστοτέλη. Αυτό αποτελεί μέρος του υλικού του. Πάντα λοιπόν υπάρχουν τέσσερα πρόσωπα ανάμεσα στον ψυχαναλυτή και τον ψυχαναλύοντα. Κι έτσι, ο ψυχαναλύων μεταδίδει τον Αριστοτέλη. Όμως, ο ψυχαναλυτής έχει πίσω του το ασυνείδητό του το οποίο του χρησιμεύει, επίσης, για να δώσει μια ερμηνεία.

Μόνο αυτό μπορώ να πω. Δηλαδή ότι έχω ψευδαισθήσεις στο όνειρό μου ενώ το ξυπνητήρι χτυπά, κι αυτό το θεωρώ καλό σημάδι, εφόσον, αντίθετα απ' ό,τι λέει ο Φρόνιτ, συμβαίνει εγώ να ξυπνώ. Τουλάχιστον, σ' αυτή την περίπτωση, ξύπνησα.

¹ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, *Αλέξανδρος* (24.1-24.8)

[24.1] Μετά τη μάχη στην Ισσό έστειλε ο Αλέξανδρος ανθρώπους του στη Δαμασκό και πήρε τα πράγματα, τις αποσκευές, τα παιδιά και τις γυναίκες των Περσών. [24.2] Περισσότερο ωφελήθηκαν οι ιππείς των Θεσσαλών· γιατί αυτούς, επειδή διακρίθηκαν ιδιαίτερα στη μάχη για την παλικάριά τους, έστειλε επίτηδες, επειδή ήθελε να ωφεληθούν· [24.3] αλλά και ο υπόλοιπος στρατός γέμισε με πλούτη· και καθώς τότε ήταν η πρώτη φορά που οι Μακεδόνες γεύονταν χρυσό, ασήμι, γυναίκες και βαρβαρικό τρόπο ζωής, έτρεχαν σαν τα σκυλιά στο κυνήγι που ψάχνουν τα ίχνη, επιδιώκοντας και ανιχνεύοντας τα πλούτη των Περσών. [24.4] Ωστόσο, ο Αλέξανδρος έκρινε σωστό να ισχυροποιηθεί πρώτα στα παράλια. Οι βασιλείς λοιπόν ήρθαν και του εμπιστεύθηκαν αμέσως την Κύπρο και τη Φοινίκη εκτός από την Τύρο. [24.5] Κατά την επτάμηνη πολιορκία της Τύρου με επιχωματώσεις, πολιορκητικές μηχανές και με διακόσιες τριήρεις από τη μεριά της θάλασσας, είδε όνειρο ότι ο Ηρακλής τού άπλωνε το χέρι από το τείχος και τον καλούσε. [24.6] Εξάλλου, πολλοί κάτοικοι της Τύρου ονειρεύτηκαν ότι ο Απόλλων τούς έλεγε ότι θα έφευγε από την πόλη και θα πήγαινε στον Αλέξανδρο· γιατί δεν του άρεσαν αυτά που γίνονταν στην πόλη. [24.7] Αυτοί λοιπόν, σαν να είχαν πιάσει το θεό επ' αυτοφώρω, όπως έναν άνθρωπο που λιποτακτεί προς τους εχθρούς, έδεσαν με χοντρά σκοινιά το πελώριο άγαλμά του και το κάρφωσαν στη βάση του, αποκαλώντας το φίλο του Αλέξανδρου. [24.8] Ο Αλέξανδρος είδε στον ύπνο του και άλλο όνειρο· εμφανίστηκε ένας σάτυρος και του φάνηκε πως τον κορόιδευε από μακριά· και κάθε φορά που ήθελε να τον πιάσει, του ξέφευγε· τελικά, ύστερα από πολύ παρακαλητό και κυνήγημα τον έπιασε. [24.9] Οι μάντις, χωρίζοντας τη λέξη σάτυρος κατά τρόπο πειστικό, του είπαν: «η Τύρος θα γίνει δική σου (: σα-Τυρος)». Δείχνουν ακόμη κάποια βρύση, κοντά στην οποία του φάνηκε ότι είδε στον ύπνο του τον σάτυρο.